

המוות בא כרב-אמנים מגרמניה

פאול צלאן: פוגת המתים

חלב כחה של שחרית אנו לוגמים במלוא הלילה אנו לוגמים אותו בצהריים בבוקר אנו לוגמים אותו בלילה.

לוגמים ולוגמים אותו אנו חופרים קבר בשמיים לשכב בו לרווחה אדם מתגורר בבית הוא משחק עם הצפעים הוא כותב הוא כותב כאשר לילה נופל על גרמניה של שיערך זהוב מרגריטה הוא כותב זאת ויוצא מן הבית והכוכבים נוצצים והוא שורק לכלבי הציד הוא שורק החוצה את יהודיו ומצווה לחפור באדמה קבר הוא מצווה עלינו עכשיו צאו לרקוד

חלב כחה של שחרית אנו לוגמים אותך בלילה אנו לוגמים בבוקר בצהריים אנו לוגמים בלילה לוגמים ולוגמים אותך אדם מתגורר בבית הוא משחק עם צפעים הוא כותב הוא כותב כאשר לילה נופל על גרמניה של שיערך זהוב מרגריטה שלומית בשערך בעל גון האפר אנו חופרים קבר בשמים לשכב בו ברווחה.

הוא קורא העמיקו לחפור למעמקי האדמה אתם שם האחרים תשירו ותיקפצו הוא לופה באבזם הגורתו מנפנף בו וכחולות הן עיניו העמיקו את חפירותיכם אתם שם האחרים תיקפצו ותירקדו

חלב כחה של שחרית אנו לוגמים אותך בלילה אנו לוגמים אותך בצהריים בבוקר אנו לוגמים אותך בלילה לוגמים ולוגמים אותך

אדם מתגורר בבית שיערך מרגריטה שלומית בשיערך בעל גון האפר הוא משחק בנחשים

הוא קורא ומנגן נעימת מוות מתוקה והמוות בא כרב-אמנים מגרמניה הוא קורא להאפיל את המיתרים וכעשן תטפסו השמימה אז יחפר קברכם בינות לעננים לשכבו בו לרווחה

חלב כחה של שחרית אנו לוגמים אותך בלילה אנו לוגמים אותך בצהריים והמוות בא כרב-אמנים מגרמניה אנו לוגמים אותך במלוא הלילה ובבוקר אנו לוגמים ולוגמים אותך המוות בא כרב-אמנים מגרמניה עם עיניים שהן כחולות עם קליע עופרת הוא יכה במטרה הוא יכה אותך אדם מתגורר בבית שיערך זהוב מרגריטה הוא צד אותנו עם כלביו ומעניק לנו קבר בשמיים הוא משתעשע בצפעים וחולם מוות הבא כרב-אמנים מגרמניה

שיערך זהוב מרגריטה שיערך כעין האפר שלומית

עברית: ד.ע.

פאול צלאן הוא שמו-הסיפורי של פאול אנצל, שנוצל למישפחה יהודית ברומניה ב-1920. הוריו ניספו בשואה, והוא נשלח למחנה-כפייה. לאחר מלחמת-העולם עבר צלאן להתגורר בפאריס, בה חי עד ליום מותו. שירו „פוגת-המוות“ מהווה את אחד מעמודי-התווך של שירת גרמניה החדשה. צלאן התאבד בטביעה בנהר הסינה, ב-1970.

שטיפת מוח

תודעה יהודית

רפרטואר השירים שנבחר עליידי מומחיה-החינוך ללימוד שירת חיים נחמן ביאליק בכתיבה-הספרותית, מציג את דמותו של המשורר בפני התלמידים כשומר על תרבויות מיצרות. בין שיר אודות אמו זיכרונה-לברכה של ביאליק, שהוציאה פרוטות אחרונות לקניית נרות-שבת, ועד לערים נשכחות בתספוחת-הגולה, בהן מהבהב גרנו הישן, לא נותרות לתלמיד הממוצע ברירות-חשיבה רבות. פרופסור דוב סדן, בספרו קשרת אגוזים (ע' 167) מביא צד אחר מאישיותו של ביאליק, מפיו של ברוך שרוא (קרוסניק), בזה הלשון: „מעשה בחבורה של צעירים, שבאו לביתו של חיים נחמן ביאליק באודישה, באחרון של פסח, ועל השולחן כיבוד של חמץ. זירו המארח את אורחיו: „חברים, חיספו ואיכלו, אחרי כן מותר יהיה.“

בחטף

מת בבית עזוב

המשורר הפולני **אנדרז' סלזנימסקי**, שמלאו לו בימים אלה, שמונים שנה, פירסם „אלף-בית של זיכרונות“, שם הוא מספר, בין השאר, כיצד שלח הפאן קלוב הבנילאומי את המשורר האידישי **איציק מאנגר** לטכס גילוי מצבה לזוהלי גטר ורשה. סלזנימסקי מסיים זיכרון זה: „למי ובאיזו שפה מדבר היום מאנגר? הוא לא היה נביא, אלא מקונן המבכה בקינות רבות-יהוד את העבר ואת כל המולדות הרחוקות שאבדו. מסתבר שיש חדש במו"לות הישראלית, והחדוש, הפעם, הוא מטעמה של הוצאת הקיבוץ המאוחד. ששלחה למשורר **הארלד שימל** 500 עותקים שנתרו מספרו שירי מלון ציון. גם למשורר **אהרון שבתאי** שלחה אותה הוצאה 600 עותקים מספרו קיבוץ. מסתבר שהנימוק, המסתתר מאחר חידוש זה, הוא רצונה של הוצאה שלא לשלם „מס מלאי“ על ספרי שירה. אגב, ספר שיריו של המשורר **אשר רייך** מונח מצב, שגם הוא ראה אור באותה הוצאת-ספרים, מהדורתו הראשונה אלה. כספרי יסמן קריאה עומדים לראות אור הספרים הבאים: סוף הדרך מאת **ג'ון בארת**, לאסמה באתה ובטיאוב מאת **ג'יי.די. סאלנינגר**. בהוצאת ניו-הייבן בניו יורק ראה אור ספרו של **לורנס לאנגר** השואה והדמיון הפרוטי. המחבר עוסק בספרו בהתמודדות עם הגדרת האסתטיקה של הזוהרה. בין הפצרות הנודדות בספר, עבודות של **פאול צלאן** (פוגת המתים), **יעקב לינר** (נשמה מעץ), **יאז' קושינסקי** (הציפור הצבועה) ואחרים. פרשת הסטודנט לרפואה **לוי נויפלד**, שהסעירה את הרוחות בארץ בראשית שנות השישים, כשנחשד בכמה מיקרי-רצח ואחר-כך נמצא מת בבית עזוב בעיני-כרם, שימשה השראה ל**ארנון הדר**, שחיבר ספר בשם טבעת של שתיקה, העומד לראות אור בימים אלה. בחוגי השירה העברית מתלך בשבועיים האחרונים סיפור אודות משורר דיגודע מדור-הבנינים של המשוררים, שסען בפני עורך אחת מהוצאות הספרים החשובות שבארץ, שהוא נימנה בין עשרת המשוררים הטובים שבעולם. תרגום עברי של בית-מטבחיים חמש, ספרו של **קורט וונגוט**, עומד לראות אור בקרוב. בית-מטבחיים חמש הוא סיפור הפצצה של העיר דודון עליידי בעלות-הברית במלחמת-העולם השנייה. הספר זכה לגישה קולנועית, שהוקרנה בארץ. חיי נגבר הוא סיפורו האוטוביוגרפי של **פיליפ רות** (מה מעיק על פורטונטי) עומד להופיע בתרגום לעברית. בארצות-הברית ראה אור ספרה של הסופרת היהודית **סינתיה אוזיק**, הקוז דס ועוד שלוש נובלות. אוזיק נתפרסמה בארץ לפני כמה שנים, כאשר במיפגש בין אנשירות ישראלים ואמריקאים קבעה כי ארצות-הברית היא המרכז התרבותי היהודי מאז מלחמת-העולם השנייה. דבר שעורר בארץ מורת-רוח רבה.

„פוראבאייטר טדיאוש“. כתיבה שהיא למעשה הזדהות של הסופר עם גיבורו המספר, מעשה שמשמעותו היא החלטה מוסרית של אסיר אשר עבר את כל המוראות — ואינו חושש לטול על עצמו את מעמדת האחריות המשותפת על שהחרש בתוככי מחנה-הריכוז.

כותב ברובסקי: „בלתי-ניתן לכתוב על אושוויץ בצורה לא-אישית. החובה הראשונית של אנשי אושוויץ היתה להבהיר בדיוק מה זה מחנה-ריכוז. אבל אל להם לשכוח. שהקורא ישאל תמיד: כיצד קרה שנותרת בחיים? תאר איך קנית מקום בבית-החולים! שמירות ועבודות קלות! כיצד דחת מוזלמנים לתוך הכיבשן! במה הישגת נשים? גברים? מה עשית בתוך הקטרקטינים? איך הורדת מישלוחי-אדם ברציפי מחנה-הצוענים? ספר על החיים היומיומיים של המחנה! על הירארכיית הפחד! על בדידותו של האדם! ואל תשכח לכתוב שהיית בין אלה שעשו את המעשה הזה, ושחלק מאותה הילה עצובה ומדכאת של אושוויץ שמורה גם לך.“

באושוויץ של החיים — כמו בכל שאר המחנות הגרמניים וגם במחנות הסובייטיים — היו החיים מבוססים על שיתוף-פעולה של האסירים, בדרגות-ניהול שונות, של טרור ושל מוות. בכל מחנה היו כמהא קאפואים, אשר כימעט ולא יוצא מן הכלל היו פושעים גרמניים, ועד לפקידים נמוכים יותר כמו „פוראבאייטר טדיאוש“. לכולם ניתן תפקיד כפול: להיות המציאים-להורג וגם הקורבנות.

במחנה של זאן-פול-סארטר, בדלתיים טגורות, הרי שהמתים בגיהנום מופתעים שלא למצוא את מעניהם. הגיהנומים מאורגן כמו קפסריה של שירות-עצמי, כך שלמטרות „חיסכון בכוח-אדם, או בכוח-שטן, משרתים הלקוחות את עצמם.“

ואכן, הסיפורת מאז ימי ראשיתה הכירה באותה זהות-גוראית של המוציא-להורג ושל הקורבן. אנגמנון של אייכילוס, אשר חקריב את בתו למיזבח, בכדי שאניות יוניות תוכלנה להפליג לטרויה, נירצח על-ידי אישתו לאחר שובו ליוון, כשהוא עסוק בניצחון ובתהילה. גם מדיחי מלכים במחנותיו של שיקספיר, אתן דמויות המטפסות במעלה מדרגות ההיסטוריה ורצוחות את כל הנקרה על דרכן, ובהגיען לקצה מעלה המדרגות, אלה הכתר הנכסף, נרצחות על-ידי בני קורבנותיהן.

בסיפורי אושוויץ של ברובסקי משתחרר ההבדל שבין המוציא-להורג והקורבן מכל מתח של גדולה ופאתוס. הם מושפלים לרמה של קערת-מרק נוספת, שמיכה שניה, או אפילו הגוחיות של כותונת משי, ונעליים בעלות סוליות עבות, שהפוראבאייטר טדיאוש היה כה גאה בהן.

אושוויץ לא הייתה רק כפי שתיארה ברובסקי, קרב עגום-ימים ביותר של המילחמה" אלא גם תחנת-מעבר ענקית, מקום אשר ממנו הופנה שלל הקורבנות והנרצחים לכיוון הרייך, שעה שהשאריות נפלו לידיהם של אסירים בעלי-זכויות: „עבודה אינה כאן דבר בלתי-נימם“, אמר פוראבאייטר טדיאוש, „כאשר אתה אוכל ארוחת-בוקר של קתליזר מעושן עם לחם ושום, ומדיח את זה בקופסת חלב מעוקר.“ מסתבר שכאשר החיים זולים, הרי שאוכל וביגוד שווים בערכם לזהב.

ברובסקי מתאר את אושוויץ כמו אנטומולוג (חוקר-חרקים), ודימוי הנמלים שב לעיתים קרובות תוך תיאור מיצד בלתי-הדל מן הרציפים לכיבשים, ומהקטרקטינים אל תאי-הגאזים, גורם המעורר חלחלה ביותר, בסיפורי ברובסקי, הוא ניהוקו של המספר מכל שאופף אותו: „אתה יכול להתרגל למחנה“, אמר פוראבאייטר טדיאוש. כך שאושוויץ שלו מוצגת בפרספקטיבה טיבעית. כל יום הוא יום כשאר הימים, כל שמתרחש מסביב הוא שיגרת, נורמאלי, למרות שנו אושוויץ, עם העשן השחור אשר מיתמר לו מתוך הכיבשים, והתעלות סחומות בגוחיות שלא מצאו מקומן בכיבשן, כל אלה הופכים לשיגרה מאיימת.

המחנות אומנם אינם לאנשים, טוען ברובסקי, וממשך לתאר את אושוויץ עם בית-הזונות שלה, עם המוזיאון מלא המוצגים העשויים מעור בני-אדם, ואף אינו פוסח על מיגרש-הכדורגל שמשחקים עליו, גם אולם הקונצרט, שמנגנים בו סובוב, הופך בידוד עם על המירקם הזה חלק מוכן מאליו של עולם מאובן זה. וכותב ברובסקי: „בין שתי בעיטות בכדור-הרגל, מאחרי גבי, הומתו בזה הרגע 3000 בני-אדם.“

